

КНИЖОВНО И ДИАЛЕКТНО ПРИ НАЗОВАВАНЕТО НА КУЛТУРНИ РЕАЛИИ В ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

КАЛИНА МИЧЕВА-ПЕЙЧЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
kalina.micheva@gmail.com

В тази статия се представят книжовните и диалектните названия на културните реалии: езичник и еретик, хора медиатори между сакралното и профанното, болести и лечение, в историята на българския език. Авторът проучва езиковите данни, открити в различни средновековни ръкописи, в Българско-италианския речник от 1845 г. и в диалектите. Названията се анализират във връзка с християнската парадигма и българската традиционна култура, които мотивират различни по тип номинации.

Ключови думи: книжовни и диалектни названия, история на българския език, християнски идеи, традиционна култура

LITERARY AND DIALECT NAMES OF CULTURAL REALIA IN THE HISTORY OF THE BULGARIAN LANGUAGE

KALINA MICHEVA-PEYCHEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
kalina.micheva@gmail.com

The paper deals with literary and dialect names for several cultural realia – *heathen* and *heretic*, *human mediators between the sacred and the profane*, *disease and healing*. The author has studied linguistic data found in various medieval manuscripts, a Bulgarian-Italian dictionary from 1845 and the Bulgarian dialects. The names are analysed in relation to relevant Christian ideas and Bulgarian traditional culture, each of which motivates different types of nomination.

Keywords: literary and dialectal names, history of Bulgarian language, Christian ideas, traditional culture

Старобългарският език възниква въз основа на солунския говор през IX в. и се развива като книжовен език, свързан с говоримия. Затова особеностите на солунския и по-късно на преславския и охридския диалект се определят като езикова основа на старобългарския книжовен език и влияят пряко върху неговото развитие (Дограмаджиева/Dogramadzhieva 1981). Връзката между книжовния и говоримия език се възстановява отново в новобългарските дамаскини от XVII в. Техният език се проучва като специфична симбиоза на някои запазени по-стари езикови особености на книжовния български език и по-новите явления от живия узус в съответния регион (Дьомина/Demina 1985; Мирчева/Mircheva 2001; Мичева/Micheva 2015). Съвременният книжовен език също се изгражда въз основа на определен диалект през Възраждането – централния балкански, но в своето развитие той осъществява релации и с други диалекти (Бояджиев/Boyadzhiev 2012; Стойков/Stoykov 2002). В тази статия се изследва взаимодействието между книжовно и диалектно в историята на езика ни при някои специфични названия, които се отнасят до културно значими реалии в християнската и традиционната българска култура.

Екскерпиран е материал от класическите старобългарски паметници (Старобългарски речник/Starobalgarski rechnik 1999, 2009; Старославянският словарь/Staroslavianskii slovar' 1999), от произведенията на Патриарх Евтимий (Kaľužniacki 1901), от апокрифни молитви (Попконстантинов/Popkonstantinov 2002; Цонев/Tsonev 1923), от Хилендарския медицински кодекс от XV/XVI в. (ХМК/НМК 1980), от ръкопис IX. F. 10 от Народния музей в Прага (Jagič 1878), от Тихонравовия дамаскин (Дьомина/Demina 1971), Ловешкия дамаскин (Младенова, Велчева/Mladenova, Velcheva 2013), Троянския дамаскин (Иванова/Ivanova 1967), от първия запазен в ръкописен вид Българско-италиански речник, съставен от отец Маурицио през 1845 г. (Абаджиева/Abadzhieva 2020) и др. Диалектните лексеми са извлечени от Архива на Българския диалектен речник в Секцията по диалектология и лингвистична география (АБДР/ABDR).

1. Названия за езичник и еретик в историята на българския език

В старобългарския език съществува лексико-семантично гнездо с корен *поган-* от лат. *paganus* ‘езичник’: *поганинъ* и *поганъни* са еднократно засвидетелствани, прилагателното *поганъ* (с 20 употреби) най-често се субстантивира и означава ‘езичник, езичници’, а *поганъскъ* – ‘езически’. Думи от корена *поган-* най-вероятно са налице в говоримия старобългарски език като латински заемки и старобългарските книжовници успешно са ги използвали за превод на различни гръцки лексеми с подобно значение. Те се употребяват по-често от домашните лексеми *язычьникъ*, *язычьскъ* и от гръцките заемки *елинъ*, *елинъскъ*, които покрай основното значение ‘елин, грък’, ‘гръцки’ развиват и ново ‘езичник’, ‘езически’. В

новобългарските дамаскини също се откриват думи от корена *поган-*. Повечето употреби на *поган* и *поганик* в езика на Тихонравовия, Троянския и Ловешкия дамаскин застъпват признаците ‘езически’, ‘езичник’, ‘нехристиянски’. Например: *погана вяра, черквище погано, попове погани, погани идоли*. В Тихонравовия дамаскин се открива и едно ново значение ‘еретически’, което в колокациите *погани думи, поган език* и *погани уста* се отнася до проповядването на ерес от Арий. Както се вижда, общият признак между ерес и езичество е ‘отречена, неприета от християнството вяра’. Развитие на семантиката на *погански* от ‘езически, еретически’ до ‘мръсен’ в диалектите става под въздействието на християнските норми, закрепени в официалната култова литература. В резултат на метафоризация думите с корен *поган-* в българските говори се утвърждават като трайна номинация на нечисти същности. Засвидетелствани са: *поганец* ‘мишка’, *поганица* ‘змия’ за нечисти животни; *поганец* ‘караконджул’, *поганец* ‘дявол’ и *вонкашни погани* ‘зли сили, които причиняват болести’ за нечисти същества; *поганче* за дете, родено в нечист период; *Погански дни* за време, в което властват нечистите сили и др. (Мичева-Пейчева/Micheva-Peycheva 2013). Широкото разпространение на лексеми с корен *поган-* в диалектите се дължи на влиянието на традиционната култура, в която назоваването с *поган-* реалии заемат важно място в много вярвания и ритуали.

Ръкописният българско-италиански речник (РБИР) отразява както диалектите около селата Дуванли и Хамбарли, Пловдивско, така и своеобразния идиолект на отец Маурицио, който е пристигнал в българските земи подготвен за мисията си със знания за езика на своето паство. В РБИР *поганин* е със значение ‘езичник’, а *поганство* е ‘езичество’. Тази семантика е първична и е съхранена по книжовен път. Тя се открива и днес в семантичната структура на *поганец*, маркирана като остаряла, наред с диалектните: ‘мръсник’ и ‘нечист дух’ и с още едно разширено книжовно значение ‘човек, който изповядва чужда вяра’. Подобна е и семантиката на прил. *поган*: първо, ‘мръсен’; второ, ‘свързан с нечисти сили’; трето, ‘който изповядва чужда вяра’ (РБЕ/РВЕ, 12 2004: 757, 758). При думите с корен *поган-* се наблюдава семантична метафоризация и интерференция в историята на езика ни, която води до специфични резултати в съвременния книжовен език и в диалектите. Като основна немаркирана реализация на първичното значение в съвременния книжовен език се утвърждават наследниците на по-рядката старобългарска лексема *язычьникъ*.

И докато при *поганин* в РБИР надделява книжовното, при близките по семантика названия на еретик и ерес са засвидетелствани само диалектни лексеми. А именно: *половерник* ‘еретик’ и *половерство* ‘ерес’. Макар и с малко по-различен фонетичен облик, *половерник* ясно се свързва с *полуверник, полуверници*, диалектна номинация на потомците на ислямизираните българи в Родопите, наред с *поганци* (Арnaudов/Arnaudov 2010: 49). Лексемата *полуверник* развива и диалектно значение ‘зъл нощен дух’ (РБЕ/

RBE, 13 2008: 317), и метафорично ‘човек, който се скита нощем’ (АБДР/ABDR). Общото между значенията ‘човек, който изповядва друга вяра или неприемлива разновидност на вярата’ и ‘зъл ношен дух’ е отрицателната аксиологична оценка и за двете. Те принадлежат към нечистото и злото и се осмислят като негативни според ценностната система на българите. В съвременния книжовен език са съхранени названията *ерес* и *еретик*, наследници на старобългарските гръцки заемки *ересъ*, *еретикъ*, които се срещат едновременно с описателните номинации на различни ереси като: *маркианска вѣра*, *ариева зѣла вѣра*, и с колокацията *хульникъ вѣры* за последовател на ерес (Старобългарски речник/Starobalgarski rechnik 1999: 325). В съчиненията на Патриарх Евтимий отклоненията от православно учение се наричат *ересъ*, *прѣльсть*, *зълославие*, а за техните последователи търновският книжовник създава оригинални названия: *ереси поборъници*, *вогломръзъскии прѣдѣстатели* (Мичева, Карачорова/Micheva, Karachorova 2017). В съвременния български език хората, които изповядват друга вяра или ерес, могат да бъдат назовани и *неверници*, *друговерци*, а в диалектите и *поганци*.

2. Названия за хора с особени дарби в историята на българския език

Архаичният човек живее в изключително несигурна среда, в която Азът се противопоставя на природата и трябва да оцелее сред опасностите. За да внесе хармония в хаоса, човекът се уповава на закрилата на много божества. Във всички архаични общества съществуват хора с особени дарби, които са медиатори между рода и божествата (Фрейзър/Frazer 2006). Обикновено жените с такива способности като баячките, пророчиците, знахарките отговарят за подкрепата на свръхестествените сили в женския, вътрешния свят (раждане, болести, умирање), както шаманите и жреците осигуряват застъпничеството на боговете в мъжкия, външния (управление, войни, поминък). С приемането на християнството тези медиатори в най-голяма степен олицетворяват езичеството и затова подлежат на санкция като магьосници и слуги на дявола. Затова в официалната християнска литература рядко се срещат названия за хора медиатори, например в старобългарските класически произведения от IX–XI в. са засвидетелствани само: *влѣхвъ* ‘предсказател’, *старѣшина влѣшьскъ* ‘главен жрец’, *чародѣи* ‘вълшебник, магьосник’, *чаромъ обрѣтателъ* ‘човек, който владее магиите’. Еднократна е употребата на *вражение* ‘гадаене’ в Синайския евхологий. В по-късни преписи на създадените през този период съчинения се откриват: *вагание* ‘баене’ и *вагати* ‘бая’ (Симеонов сборник/Simeonov sbornik 1991), *гадание* и *последовати гаданиенъ* ‘врачувам, гадая’ (Втора книга Паралипоменон 33.6) и *магъ* от гр. ‘жрец, магьосник’, като всички употреби са с отрицателни конотации (Бончев/Bonchev 2002: 28, 126, 266). Лексемата

гадание е употребена и в Похвалното слово на Йоан Поливотски от Патриарх Евтимий със значение ‘гадателство, пророкуване’ (200.2, Kałużniacki 1901).

В историята на българския език хората с особени дарби се назовават с лексеми от корените: *бая-*, *гад-/гат-*, *маг-*, *вещ-*, *враж-*, *врач-*, *влѣх-*, *чар-*. Както показват данните от паметниците, през старобългарския и среднобългарския период тяхната употреба в официалната литература е ограничена. Запазени са отделни свидетелства, по които можем да съдим за действителното разпространение на тези лексеми. В това отношение важно е наличието на съществителното **вѣщица** в надпис на оловен амулет от X–XI в., публикуван за първи път от К. Попконстантинов и след това включен в Допълнението към Старобългарския речник (Старобългарски речник/Starobalgarski rečnik 2009: 1300): глагола **же вѣщица дрѣвѣ (!) плодовитѣ**. В този кратък текст лексемата назовава нечиста сила, която е в състояние да въздейства върху природата. Същият мотив за вещицата и изкореняването на плодовитото дърво се разработва и в апокрифна молитва срещу вещица в сборник № 273 НБКМ от XVII в. Лексемата **вѣщица** се среща и в други апокрифни молитви от сборник № 631/102 НБКМ (виж по-подробно Мичева-Пейчева/Micheva-Peycheva 2015: 234–235).

Може да се допусне, че е съществувал и мъжки персонаж, тъй като в диалектите *вещер* означава ‘зъл дух, вампир’ (РБЕ/РВЕ, 2 1979: 136). Вероятно първоначалното значение на **вѣщица** произхожда от корена **вѣщ-** и се отнася до вещите, знаещите жени в архаичните общности, които осъществяват връзка с божествата и закрилят хората. Това значение не е засвидетелствано, през старобългарския период лексемата **вѣщица** вече е християнизирана и означава ‘зла сила’ (виж по-подробно Мичева/Micheva 2017б). В говоримия език обаче чрез метафоризация с лексеми от корена **вѣщ-** започват да се назовават и хора, които използват свръхестествени сили и могат да вредят на цялото битие. Доказателство за очовечаването на образа още през Средновековието е наличието на лексема **вѣщиць** ‘знахар, магьосник’ в книга Кормчая (Бончев/Bonchev 2002: 125).

През XVII в. в езика на новобългарските дамаскини, който е близък до говоримия, се откриват нови названия за хората с особени дарби – освен *бая* и *баяние*, които присъстват и в архаичните дамаскини, от диалектите преминава думата *баялница* със значение ‘врачка; жена, която предсказва бъдещето’ (Тихонровов и Троянски дамаскин). В текста става дума за тежко заболял цар, който търси помощ от жена с пророчески дар: **пѣсти ѹлци на нѣкоа багалница да мѣ поврачюватъ, да видѣ дѣли щѣ станѣ**. Християнското осмисляне на подобни хора личи от думите и действията на арх. Михаил, който наказва царя с нелечима болест, защото не се надява на

Бога, а на една *везаконна жена*. Без специална еднословна номинация, но затова пък много пълно са описани още един тип хора с особени дарби в Словото за Второто пришествие. Те са представени с колокацията *грѣшнѣи и нечисти женѣи*, която е конкретизирана с изреждане на действията им: *вагати и магїа стрѣватъ и лъжатъ нас*. В текста на същото слово се споменават и: *тїа женѣи които бѣ разгнѣвале, които врачувати и прѣдавати, и задавати, и завезувати младенци*. Езиковият материал показва, че в стремежа си да отхвърлят като нехристиянски дарбите на специалните жени, авторите на новобългарските дамаскини намират подходящи еднословни и описателни номинации за тях. Тяхната задача е да поучат вярващите на максимално разбираем език, затова в него присъстват диалектни думи и изрази като: *баялница, магия струват, поврачуват, врачуват* със значение ‘гадаят с магии’, *завезуват младенци* със семантика ‘завързват оплодителните сили на млади хора, предизвикват безплодие’.

В средновековната българска книжнина лексемите с корен *врач-* се съотнасят само с изцеляване. Едва в езика на новобългарските дамаскини се отразява тяхното преосмисляне въз основа на връзката между лекуването с баене и извършването на други магически и гадателни практики. Така в книжовния език се утвърждава още един възможен начин за именуване на жените медиаторки – с лексеми от корен *врач-*. Появата на няколко названия за жените с особени дарби в дамаскинската книжнина от XVII в. безспорно е повлияна от традиционната култура, в чиито обреди и вярвания тези жени заемат много важно място.

В новобългарските дамаскини богато засвидетелствани са и лексемите с корен *маг-*: *магия, магесник, магийство, магийски*. В голяма част от примерите тези лексеми се свързват с християнските апостоли и техните чудодейни способности, като изрично се подчертава, че те не са магьосници и не извършват магии, а лекуват и правят чудеса със силата на християнския Бог: *ω ѿлци, вѣи каква магїа чинитѣ исцѣлѣватѣ болнѣи и ѡчитѣ гѣи да вѣрѣват хѣ распѣтаго. и рекоѡа мѡ и тїе. царѡ, нѣи магїа не знаемѣ ни магїа вѣрѣвали дѣто ѣ лѣсть дїаволскаа Тихонравов дамаскин 10.76–76б.*

Ще спомена и наследниците на старобългарското *влѣхвѣ* в дамаскините: *влѣхва, влѣфа* със значение ‘жрец, предсказател’ в Словото за Рождество Христово и с още едно метафорично значение ‘грабител, разбойник’, развито въз основа на общото греховно нехристиянско поведение както на гадателите, така и на престъпниците. Може да се каже, че първоначалното значение ‘гадател, древен жрец’ е съхранено днес само в книжовния език, а в диалектите се открива новото значение: *влѣхва* ‘разбойник, крадец’ (АБДР/АВDR Еленско, Банско), което е документирано през XVII в. в езика на новобългарските дамаскини.

В проучените новобългарски дамаскини са засвидетелствани названия от корените *бая-*, *маг-*, *врач-* и *влъх-*, не се срещат такива с корените *вещ-* и *гад-/гат-*. Те обаче със сигурност съществуват в диалектите и постепенно проникват в книжовния език. Доказателство за това се открива и в Речника на отец Маурицио от 1845 г. В него са включени лексемите *вещер* и *вещица*, *магьоско* и *магьосник*, които са изтълкувани с италиански думи от корена *mag-*. Тоест става дума за хора, които правят магии. Засвидетелствани са и диалектните *гатач* и *гатачка*, преведени с *Indovino* и *Indovina*, тоест ‘мъж и жена, които предсказват, пророкуват’, те са наследници на глагола *гатати* ‘предричам’ (Симеонов сборник/Simeonov sbornik 1991). В един не много голям по обем българско-италиански речник съставителят представя шест названия на хора с особени дарби. Този избор не е случаен. Отец Маурицио трябва да работи сред своето паство от католици, които в същото време са и българи, свързани с обредите в народната култура. За да може да се противопостави на вярването в магическите и изцелителни чудодейни способности на специалните вещици и вещици, магьосници и гатачи, пасторът трябва да ги разпознава. В РБИР има и лексеми с корен *бая-*: *бая* и *байене*. Налице са убедителни езикови факти, които потвърждават изключителната роля на хората медиатори в българската традиционна култура.

Анализът на проучените източници показва, че в историята на българския език са съхранени немалко названия на хора с особени дарби. В християнската книжнина те се представят негативно като врагове на истинската вяра и на праведните християни. В съвременния книжовен език в семантиката на тези лексеми се съдържа признакът ‘връзка със свръхестествени сили’, като техните изключителни способности се осмислят неутрално: *магьосник* – ‘човек, който притежава свръхестествени способности да въздейства на природата или човека’ (РБЕ/РВЕ, 9 1998: 45); *врачка* – ‘1. жена, която гадае и прави магии и 2. жена, която лекува с баене и билки’ (РБЕ/РВЕ, 2 1979: 404–405); или с отрицателна оценка: *вещица* – ‘жена, която общува с нечисти сили и прави магии обикновено за зло’ (РБЕ/РВЕ, 2 1979: 138). В диалектите обаче тези названия определено са много на брой и с положителни конотации, защото хората с такива дарби се възприемат като народни лечители и помощници в трудни изпитания. Засвидетелствани са: *баярница* (АБДР/АВDR, Благоевградско), *байлка* (АБДР/АВDR, Севлиево), *баечка* (АБДР/АВDR, Първомайско), *вещер* (АБДР/АВDR, Тетевенско), *вещерица* (АБДР/АВDR, Софийско), *врачарка* (АБДР/АВDR, Белослатинско), *врачка* (АБДР/АВDR, Разложко), *врач* (АБДР/АВDR, Трънско, Врачанско), *врачар* (АБДР/АВDR, Белослатинско), *вражалец* (АБДР/АВDR, Северозападна България), *вражар* (АБДР/АВDR, Югозападна България), *вражалка* (АБДР/АВDR, Благоевградско), *вражарка* (АБДР/АВDR, Ботевградско), *гадателя* (АБДР/АВDR, Пловдивско), *гаталец* (АБДР/АВDR, Охридско), *гатач* (АБДР/АВDR, Никополско, Свищовско), *гатачка* (АБДР/АВDR, Никополско) и др.

3. Названия на болести и лечение в историята на българския език

В Секцията за етнолингвистика в Института за български език е завършен проектът „Етнолингвистичен речник на народната медицина“. В него с методите на етнолингвистиката са обработени научно стотици названия на различни репрезентанти на концептите *болест* и *здраве*. За много от тях са приведени и данни от историята на езика ни. Съществуват и публикации, свързани с тази проблематика (Витанова/Vitanova 2014, 2015; Китанова/Kitanova 2017; Мичева/Micheva 2017a, 2017b и др.). В това проучване ще добавя нов изворов материал от Речника на отец Маурицио от 1845 г. (Абаджиева/Abadzhieva 2020), като се опитам да впиша езиковите явления в закономерностите при номинацията на болестите и лечението в българския език.

Общото название на нарушената нормална жизнена дейност на човека в старобългарските класически паметници е *волѣзнь*, засвидетелствано многократно в евангелския текст и в сборници с жития. През XVII в. в Тихонравовия, Ловешкия и Троянския дамаскин откриваме друг словообразователен вариант с по-продуктивната наставка *-ост/-ест*: *волѣстѣ*. В диалектите, отразени в РБИР, е засвидетелствана същата лексема, но в говорим фонетичен облик: *болес*. От корена *бол-* в РБИР е образувано и прилагателното *болнав* със значение ‘който страда от някакво заболяване’, това название е общобългарско (АБДР/ABDR, Асеновградско, Банско, Битолско, Ихтиманско, Ловешко, Павликенско, Преславско, Разложко, Русенско, Самоковско, Силистренско, Софийско, Троянско, Търговишко). Действието, при което човек загубва здравето си и започва да страда от някаква болест, в РБИР е предадено с глагола *разболевам се*, наследник на старобългарския *разволѣти сѣ* (Супрасълски сборник) и на по-късните *разволѣти сѣ* (Троянски дамаскин) и *разволѣ сѣ* (Тихонравов и Троянски дамаскин). Друг фонетичен вариант е налице в Костурско: *разбѣльвам се*.

В своя кратък речник отец Маурицио записва немалко названия на болести. Самият подбор вече е показателен за йерархията на болестите по тежест и разпространение. Може да се каже, че включените в РБИР лексеми отразяват отношението на българите към най-честите и най-страшните заболявания в тяхното битие. От инфекциозните болести се споменава единствено чумата, при това със запазеното и до днес название *чума* от тур., което се среща в югозападните говори (АБДР/ABDR, Дебърско, Кичевско, Кумановско, Порече, Прилепско, Скопско, Стружко, Струмишко). От същия корен в РБИР е и прилагателното *чумав*, той присъства и в словосъчетанието *префаца се чума* със значение ‘разболява се от чума’. Три езикови реализации на един и същи корен в РБИР са много рядко явление (сравни при корен *бол-*), те показват колко значима роля има страхът от чумата в живота на българите. В средновековните източници се

среща общо название за смъртоносна епидемия: *моръ* (Мариинско и Зографско евангелие, Тихонравов, Троянски и Ловешки дамаскин и др.), а в Хилендарския медицински кодекс от XV–XVI в. е налице и заемката *чѣма/чюма* (ХМК/НМК 1980).

Сред болестите на ендокринната система в РБИР е избрано названието *жълтеница* за заболяване на черния дроб със запушване на жлъчните канали и пожълтяване на лигавицата и кожата. Варианти на названието се срещат и в други диалекти: *жлтенѣца* (АБДР/АВDR, Искрец, Софийско), *жълтениѣца* (АБДР/АВDR, Ихтиманско, Самоковско), *жълтениѣца* (АБДР/АВDR, Ихтиманско). В историята на книжовния ни език първоначално се появяват описателни названия: *жлътина на образъ* или *на очѣю* (ръкопис IX. F.10 от XV в., Jagić 1878). Днес лексемата *жълтеница* е възприета в книжовния ни език.

Болестите на горните дихателни пътища в РБИР са представени с няколко лексеми. За гърлобол се открива лексемата *гуцер*, типична за традиционната българска култура, в която с имена на нечисти животни при вторична номинация често се назовават болести, защото и те са нечисти и опасни. Засвидетелствани са: *жа̀ба* ‘болест в устата на домашни животни’, *жа̀ба* ‘гноен оток на гърлото’, *гр̀дна жа̀ба* ‘стенокардия’, *кози дявол* ‘синя пъпка’, *вълците* ‘язви в устата’, *къртица* ‘цирей’, *къртича болест* ‘миома’ и разбира се, *гуцер* ‘възпаление на гърлото’ (АБДР/АВDR, Мичева-Пейчева/Micheva-Peycheva 2013). В средновековната книжнина не се открива подобна номинация, но присъства съчетанието *волѣниѣ горлѣ* (ръкопис 177 от XV в., Дуйчев/Duichev 1954: 520).

Туберкулозата като заразна хронична болест на белите дробове, от която в миналото са умирали много хора, често се нарича с табуистични имена. Болестта се осмисля като лош дух, който трябва да се умилостиви, за да не разболява хората от общността. Умилостивяването се постига чрез назоваване с имена, които се изграждат върху признаците ‘добрина’, ‘роднинство’, ‘хубост’, ‘сладост’ и др. В Речника на отец Маурицио се открива лексемата *красник* за туберкулоза, която се съотнася с прилагателното *красен* ‘красив, хубав’. Тя се среща и в габровския, етрополския и ботевградския диалект (АБДР/АВDR). В историята на езика ни не са засвидетелствани табуистични названия за туберкулозата, откриват се описателни: *волѣтъ оу плочкѣ*, *тѣската оу прѣсѣхъ* (ХМК/НМК 1980). Често заболяване на горните дихателни пътища е и кашлицата. В РБИР тя се именува с общобългарската лексема *кашлица* (АБДР/АВDR, Охридско, Разлог, Самоковско, Искрец, Софийско и др.), а действието е *кашля* (заб.: глаголите в Речника не се дават винаги в 1 л. ед. ч.). Важно е да се отбележи, че глаголът *кашля* присъства в най-стария лекарственник от XI в. в състава на Псалтира на Димитър. Простудата като остро възпалително заболяване на горните дихателни органи в диалектите, отразени в РБИР, се нарича

настиуане. От същия корен е лексемата *настин*, разпространена в много български диалекти (АБДР/АВDR, Битолско, Велешко, Гостиварско, Дебърско, Демирхисарско, Кичевско, Кумановско, Мариовско, Овчеполско, Порече, Прилепско, Скопско, Тетовско, Щипско). Среща се *наститнъ*, *настоудъ* в Хилендарския медицински кодекс (ХМК/НМК 1980).

Названия на болести на храносмилателната система също присъстват в Речника от 1845 г. Възпалението на дебелото черво се нарича *колица*, тази лексема не е изолирана в българските говори, засвидетелствани са: *кòлиц* (АБДР/АВDR, Разградско, Търговишко) и *колица* (БЕР/ВЕР, 2 1979: 557). Произходът ѝ се извежда от италиански през новогръцки (БЕР/ВЕР, 2 1979: 557). В средновековни източници не е засвидетелствана. Болест на червата, причинена от паразити, се назовава в РБИР по името на паразитите – *глисти* (сравни *глисти* (АБДР/АВDR). Лексемите *глистѣ*, *глишци* се употребяват още в Хилендарския медицински кодекс (ХМК/НМК 1980). За хемороидите се използва названието *маясиле* от тур. *mayasil*, което се среща в различни варианти и в други говори: *маясил* (АБДР/АВDR, Доброславци, Софийско), *маясил* (АБДР/АВDR, Самоковско), *маясилъ* (АБДР/АВDR, Самоковско). В средновековната книжнина за това заболяване откриваме: *излазитъ чрѣво проходно* (ръкопис IX.F.10 от XV в., Jagić 1878).

Интересна и по-рядка номинация на стомашното разстройство е включена в РБИР вероятно защото е била често употребявана в диалектите, а именно: *бабичесоване*. Подобна лексема за стомашно разстройство след преяждане се открива в диалекта на с. Дорково, Пазарджишко: *бабичесване*. Тези названия могат да се съотнесат с лексемата *бабици* ‘стомашна болест, придружена от колики’ (АБДР/АВDR, Войнягово, Карловско; Момина Клисура, Пазарджишко; Шуменско, Троян). Важното е, че според народните вярвания стомашното неразположение е предизвикано от нечисти сили със същото име: *бабици* ‘лоши духове в образа на няколко сестри, които причиняват силно разстройство, предимно на деца’ (АБДР/АВDR, Литакново, Ботевградско; Козар Белене, Плевенско). В случая се осъществява един тип номинация, типична за българската традиционна култура – названията на болестта и на злата сила, която я причинява, са тъждествени. Такава номинация има при следните лексеми, които назовават едновременно и нечистия дух, и болестта: *огненица*, *огница* (АБДР/АВDR, Алтимир, Белослатинско; Балванци, Гоцеделчевско), *чума* (АБДР/АВDR, Великотърновско; Балванци, Гоцеделчевско; Кипилово, Еленско; Кнежа, Долна крепост, Кърджалийско; Борисово, Поповско; Ресен, Хасковско); *изтрàвница* (Геров/Гегов 2); *трèски* (АБДР/АВDR); *баба Шарка* (АБДР/АВDR), *уроци* (АБДР/АВDR, Кюстендилско; Искрец, Софийско) и др. В средновековните източници такъв тип номинация не се среща, в Синайския евхологий от XI в. за стомашно разстройство е засвидетелствано словосъче-

танието *водънън прѣлогъ*; а в Житието на Ромил Видински от XIV в.: *стомаѣ растлѣтъ* (Дуйчев/Duychev 1954: 216).

Болестите на сърдечно-съдовата система в РБИР са представени от лексемата *дамла* ‘сърдечен или мозъчен удар’ от тур. *damla*. По данни от АБДР тя е разпространена в Корчанско и Самоковско. В средновековните ръкописи са запазени домашни названия като: *сръдъчъната колѣзнь* в Супрасълския сборник (Старобългарски речник/Starobalgarski rechnik 2009: 730); *чръвкѣкъ на сръцето* (служебник с требник № 257 НБКМ, Цонев/Tsonev 1923).

Лексемите за кожни заболявания в РБИР са няколко: 1. *утеклане* ‘подутина’ от *отека* с редукция на неударената гласна [o], среща се като *отѣк* в други диалекти (АБДР/ABDR, Тръстеник, Плевенско). Лексемата *отѣкъ* е засвидетелствана за първи път в най-стария лекарственник от XI в. в състава на Псалтира на Димитър. Хората с подутини в РБИР се наричат *утекъл*, *утекла*. 2. *подботка* ‘ухапано’ от *подбода* с обеззвучаване на коренната съгласна [д] пред беззвучната [к]. 3. *песекина* ‘точковиден кръвоизлив’ вероятно от *пясък*, *песъчинка* с ятов преглас пред мека сричка. Лексемите *подботка* и *песекина* са диалектни и не се откриват в старата българска книжнина. 4. *краста* ‘заразна болест на кожата, придружена със силен сърбеж, която се причинява от акари’, засвидетелствана също в Банат, Зарово, Солунско и др. Със същото значение е лексемата *крастица* в Хилендарския медицински кодекс (ХМК/НМК 1980).

Хората с физически недъзи в РБИР се назовават *сакат* и *саката* от тур. Подобни лексеми се откриват и в други диалекти: *сакѣт* (АБДР/ABDR, Крумовградско, Разложко), *сѣкѣт* (АБДР/ABDR, Ахряне, Смолянско; Змеево, Старозагорско; Троянско; Чанакча, Чаталджийско). В историята на книжовния език се употребява българската лексема *недѣжънън* в старобългарските класически произведения, както и наследницата ѝ *недѣжънъ* в новобългарските дамаскини, но през XVII в. в Троянския дамаскин е налице вече и турската заемка *сакатъ*.

Засвидетелстваните в РБИР репрезентанти на концепта *болест* по произход могат да се разделят на две големи групи: домашни: общо 16, и заемки: 4 от турски – *дамла*, *чума*, *маясиле* и *сакат* – и 1 от италиански вероятно през новогръцки – *колица*. При домашните лексеми могат да се открият няколко номинационни признака. Според външен белег, свързан с проявите на болестта, са образувани: *жълтеница* по жълтия цвят на кожата; *утеклане* по отичането на болното място; *песекина* по подобния на песъчинки вид на кръвоизлива. Според признак, свързан с причинителя на болестното състояние, са съставени следните названия: *настинуане* от лексемата *студ*, тъй като именно изстиването, студът предизвикват възпаление на горните дихателни пътища (за етимологическата връзка между настинка и студ виж: БЕР/BER, 7 2010: 458); *глисти* по името на паразитите, които се настаняват в дебелото черво и пречат на нормалното му функциони-

ониране; *подботка* от глагола *подбода*, който назовава действие, подобно на ухапване.

Според признак, съотнесен със симптомите на болестта, са получени: *кашлица* и *кашля* от индоевропейски корен със същото значение ‘болезнено изкарване на въздух и секрети от горните дихателни пътища при възпаление’ (БЕР/BER, 2 1979: 301); *кроста* от корен със значение ‘чеша’ поради силния сърбеж при тази кожна болест (БЕР/BER, 2 1979: 719); *болест*, *болнав*, *разболевам се* от корен *бол-* със значение ‘мъча’ поради мъчителното протичане на повечето заболявания (БЕР/BER, 1 1971: 64). Важно място сред номинационните признаци заемат и тези, които произтичат от вярвания в традиционната култура. Точно за такива случаи в науката се твърди, че номинацията става въз основа на етнолингвистичния принцип (Младенова/Mladenova 1990). При думите от Речника на отец Маурицио по този начин са образувани: *гуцер* според народното вярване, че нечистите животни причиняват болести; *бабичесоване* според традиционната представа, че зли духове *бабици* причиняват стомашно разстройство; *красник* според вярата, че болестта, възприемана като зла сила, може да бъде умилостивена и отблъсната, като бъде назована с име с положителни конотации. Проученият езиков материал показва, че лексемите, назоваващи болести, застъпват различни номинационни признаци и присъстват в езика и културата на българите. Потвърждава се и ролята на вярванията в българската народна традиция при номинацията на болестни състояния.

Лексемите, свързани с лечението на болестите, в Речника на отец Маурицио са по-малко на брой. Вместо използваните в средновековните източници: *врачилице* (Апокриф „Детство Исусово“, Иванов/Ivanov 1925), *вита̀лница* (Станиславов чети-минея, Тотоманова, Атанасова/Totomanova, Atanasova 2018), за болнично заведение в РБИР са записани следните думи: *болница* от домашен произход, *лазарет* от итал. *lazzaretto* и *спитал* от итал. *spedale* ‘болница’. Безспорно в случая играят роля социолингвистични фактори: влияние на италианския език върху българския поради престижността на католическата вяра и на католическия пастор италианец; заемане на думи от италиански поради наличието на по-развита система за болнично лечение в Италия, отколкото в българските земи, които по това време са под османска власт и без собствена държава. За лечители са включени две лексеми от турски произход: *мешлемджия* ‘човек, който приготвя мехлеми’ и *екимин* ‘лекар’. Заемката *мехлем*, *мейлем* е засвидетелствана в много диалекти (БЕР/BER, 3 1986). Заемката за лекар се среща и в други диалекти в различни фонетични и словообразователни варианти: *икѝм*, *икимджѝя*, *икѝмен*, *икѝмин* (БЕР/BER, 2 1979). Заемането на турски думи въпреки съществуването на много домашни за същите реалии в средновековната книжнина (сравни: *валин*, *врачъ*, *ицѣлитель*, *цѣлитель* в старобългарските класически произведения, *врач* и *лѣкар* в новобългарските дамаскини) показва, че досегът до тази книжнина е ограничен и че предста-

вители на лекарското съсловие са чужденци, защото няма българи, учили за лекари.

Все пак в този тип лексика се срещат и български думи: 1. *церевам* ‘лекувам’, наследник на *цѣрѣвам* (Тихонравов и Троянски дамаскин), което е налице в диалектите и като: *цѣра* (АБДР/АВDR, Радовене, Врачанско; Ихтиманско), *цѣрим* (АБДР/АВDR, Рабиша, Белоградчишко, Самоковско; Искрец, Софийско), *цирувѣм* (АБДР/АВDR, Войнягово, Карловско); 2. *цер* ‘лекарство, лечебно средство’, наследник на *цѣръ* (Тихонравов и Троянски дамаскин) с широко разпространение из цялата българска езикова територия: *цер* (АБДР/АВDR, Банат; Рабиша, Белоградчишко; Озрановци, Брезнишко; Романци, Брезнишко; Ботевградско; Лиляче, Врачанско; Царевец, Врачанско; Съчанли, Гюмюрджинско; Сапарево, Дупнишко; Долна баня, Ихтиманско; Пернишко; Кърналово, Петричко; Радилово, Пещерско; Тръстеник, Плевенско; Садина, Поповско; Дряновец, Разградско; Пороище, Разградско; Разложко, Самоковско; Българене, Свищовско; Доброславци, Софийско; Царибродско). Към езиковите реализации на концепта *лечение* трябва да прибавим и вече анализирани лексеми за хора с особени дарби, които могат да лекуват с магии, а именно: *вещер* и *вещица*, *магьоско* и *магьосник*.

4. Заключение

При назоваването на културни реалии в историята на българския език се откриват различни по тип номинации. По книжовен път се утвърждават чужди думи. За езичник латинската заемка в старобългарски *поганъ субст.* се съхранява в книжовния език със същата семантика, а в диалектите постепенно развива нови значения: ‘мръсен’ и ‘свързан с нечисти сили’. За еретик гръцката заемка от старобългарския период *ѡрѣтикъ* е общоупотребима и днес, но се срещат и *друговерец*, *неверник*, както и диалектните *полуверник/половерник* и *поганец*.

Според проучването в историята на българския език хората с особени дарби се назовават с лексеми от корените *бая-*, *гад-/гат-*, *маг-*, *вещ-*, *враж-*, *врач-*, *влѣх-*, *чар-* и притежават отрицателни конотации в християнската култура, докато в традиционната са с амбивалентни аксиологични характеристики. Както показват данните от паметниците, през старобългарския и среднобългарския период тяхната употреба в официалната литература е ограничена. В новобългарски дамаскини са засвидетелствани названия от корените *бая-*, *маг-*, *врач-* и *влѣх-*. Лексемите с корен *маг-*, *влѣх-/влѣш-*, *чар-* се реализират предимно в книжовния език, а лексемите с корен *бая-*, *гад-/гат-*, *вещ-*, *враж-*, *врач-* имат много фонетични и словообразователни варианти в диалектите. Това богатство и разнообразие може да се обясни с факта, че хората медиатори между сакралното и профанното са

главни действащи лица в много ритуали за изцеление, очистване, плодородие и оцеляване в българската традиционна култура. Те се уповават на християнския Бог според народните вярвания и затова се възприемат като свети и чисти хора в наивния мироглед на българите.

Названията на репрезентанти на концептите *болест* и *лечение* са обогатени в това изследване с езиков материал от Ръкописния българско-италиански речник от 1845 г., който е съпоставен с данни от средновековни източници и от диалекти. Анализът показва, че в българската концептосфера от първата половина на XIX в. по-важно място заемат болестите, а не тяхното лечение. Лексемите за болести са 21 на брой в РБИР и застъпват различни номинационни признаци, между които особено интересни са названията, свързани с традиционните вярвания на българите. При лекуването все още се разчита преди всичко на народните лечители, които умеят да баят, врачуват и да правят магии. Лекарите и болничните заведения се свързват предимно с чужди примери и култура, затова се заемат думи от италиански и турски.

ЛИТЕРАТУРА

- Абаджиева 2020: *Абаджиева, М.* Ръкописният българско-италиански речник на отец Маурицио да Кастеладзо от 1845 г. Изследване и текст. София, Симолини 94.
- АБДР: Архив на българския диалектен речник към Секцията за българска диалектология и лингвистична география в Института за български език.
- Арнаулов 2010: *Арнаулов, М.* Родопските помаци. Народописно-исторически преглед. София, Български писател.
- БЕР 1971–: Български етимологичен речник. Том 1 (1971), Том 2 (1979), Том 3 (1986), Том 7 (2010). София, Издателство на БАН.
- Бончев 2002, 2012: *Бончев, Ат.* Речник на църковнославянския език. т. I (2002), II (2012). София, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.
- Бояджиев 2012: *Бояджиев, Т.* Книжовен език и диалекти. Избрани трудове. София, УИ „Св. Кл. Охридски“.
- Витанова 2014: *Витанова, М.* Здравето и болестта в българския език. – *Български език*, № 3, с. 82–89.
- Витанова 2015: *Витанова, М.* Номинационни особености на диалектната лексика, свързана с народната медицина. – *Българска реч*, № 1, с. 112–121.
- Дограмаджиева 1981: *Дограмаджиева, Ек.* Своеобразие етапов книжното старобългарското езика. – *Старобългаристика*, № 1, с. 55–61.
- Дуйчев 1954: *Дуйчев, И.* Естествознанието в Средновековна България. София, Издателство на БАН.
- Дьомина 1971, 1985: *Дьомина, Е. И.* Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII века. Часть II. Часть III. София, Издателство на БАН.
- Иванов 1925: *Иванов, Й.* Богомилски книги и легенди. София, Придворна печатница.

- Иванова 1967: *Иванова, А.* Троянски дамаскин. Български паметник от XVII в. София, Издателство на БАН.
- Карачорова, Мичева 2017: *Карачорова, Ив., В. Мичева.* Богословска и антиеретическа лексика в оригиналните произведения на Патриарх Евтимий. – В: *Доклади от международна юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“*. София, 15–16 май 2017, част първа, с. 125–133. <ibl.bas.bg/IBLConference2017vol1me1pdf> 20.02.2020>.
- Китанова 2017: *Китанова, М.* Аксиология на болестта в българската култура и език /чумата – милостивият демон/. – *Българска реч*, № 2, с. 86–93.
- Мирчева 2001: *Мирчева, Е.* Недамаскинови слова в новобългарските дамаскини от XVII век. В. Търново, Издателство „Фабер“.
- Мичева 2015: *Мичева, В.* Картината на света в езика на новобългарските дамаскини. София, ДиоМира.
- Мичева 2017а: *Мичева, В.* Концептът *здраве* в старобългарските класически произведения. – *Български език*, № с. 34–46.
- Мичева 2017б: *Мичева, В.* Лексемите с корен *-вещ-* в историята на българския език и култура. – *Български език*, Приложение, с. 108–124.
- Мичева 2017в: *Мичева, В.* Концептът *болест* в езика на новобългарските дамаскини. – В: *Поклон пред буквеното слово*. Юбилеен сборник по случай 70-годишнината на проф. д-р Пеньо Ст. Пенев. ПУ „Паисий Хилендарски“. Fast Print Books, с. 227–235.
- Мичева-Пейчева 2013: *Мичева-Пейчева, К.* Сблъсъкът на чистотата и нечистотата в българската култура и език. София, „Валентин Траянов“.
- Мичева-Пейчева 2017: *Мичева-Пейчева, К.* Етнокултурната бинарност в средновековната българска литература. София, ДиоМира.
- Младенова 1990: *Младенова, Д.* Етнолингвистично изследване на българските названия за калинка-малинка в балканска и славянска перспектива. – В: *Етнографски проблеми на народната духовна култура*. София, Издателство на БАН, с. 195–286.
- Младенова, Велчева 2013: *Младенова, О., Б. Велчева.* Ловешки дамаскин. Новобългарски паметник от XVII век. София, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.
- Попконстантинов 2002: *Попконстантинов К.* Оловен амулет с апокрифен текст от Варненския музей. – В: *Търновска книжовна школа*. Т. 7. Велико Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 283–286.
- РБЕ 1977–: *Речник на българския език*. Т. 2 (1979), 9 (1998), 12 (2004), 13 (2008). София, Издателство на БАН.
- Симеонов сборник 1991: Симеонов сборник по Светославовия препис от 1073 г. София, Издателство на БАН.
- Старобългарски речник 1999, 2009: Старобългарски речник. Т. I (1999), Т. II (2009). София, Издателство „Валентин Траянов“.
- Старославянски словарь 1999: Старославянски словарь. Москва, Издателство „Русский язык“.
- Стойков 2002: *Стойков, Ст.* Българска диалектология. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

- Тотоманова, Атанасова 2018: *Тотоманова А., Д. Атанасова*. Станиславов чети-миней. Т. 1. София, УИ „Св. Климент Охридски“.
- Фрейзър 2006: *Фрейзър, Дж.* Златната клонка. Част I. Част II. София, ИК „Рата“.
- ХМК 1980: Хиландарски медицински кодекс № 517, Народна библиотека Србије. Београд.
- Цонев 1923: *Цонев, Б.* Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. София, Държавна печатница.
- Jagič 1878: *Jagič, V.* Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa. XVI. – *Starine*, X, s. 81–131.
- Kalužniacki 1901: *Kalužniacki, E.* Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375–1393). Wien.

REFERENCES

- Abadzhieva 2020: *Abadzhieva, M.* Rakopisniyat balgarsko-italianski rechnik na otets Mauritsio da Kasteladzo ot 1845 g. Izsledvane i tekst. Sofia, Simolini 94.
- ABDR: Arhiv na balgarskiya dialekten rechnik kam Sektsiyata za balgarska dialektologiya i lingvistichna geografiya v Instituta za balgarski ezik.
- Arnaudov 2010: *Arnaudov, M.* Rodopskite pomatsi. Narodopisno-istoricheski pregled. Sofia, Balgarski pisatel.
- BER 1971–: Balgarski etimologichen rechnik. Tom 1 (1971), Tom 2 (1979), Tom 3 (1986), Tom 7 (2010). Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Bonchev 2002, 2012: *Bonchev, At.* Rechnik na tsarkovnoslavyanskiya ezik. Tom. I (2002), II (2012). Sofia, Natsionalna biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.
- Boyadzhiev 2012: *Boyadzhiev, T.* Knizhoven ezik i dialekti. Izbrani trudove. Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“.
- Dogramadzhieva 1981: *Dogramadzhieva, Ek.* Svoeobrazie etapov knizhnogo starobalgarskogo iazyka. – *Starobalgaristika*, № 1, s. 55–61.
- Demina 1971, 1985: *Demina, E. I.* Tihonravovskii damaskin. Bolgarskii pamiatnik XVII veka. Chast' II. Chast' III. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Duychev 1954: *Duychev, I.* Estestvoznaniето v Srednovkovna Bulgaria. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Frazer 2006: *Frazer, Dzh.* Zlatnata klonka. Chast I. Chast II. Sofia, ИК „Рата“.
- HMK 1980: Hilandarski meditsinski kodeks № 517, Narodna biblioteka Srbije. Beograd.
- Ivanov 1925: *Ivanov, Y.* Bogomilski knigi i legendi. Sofia, Pridvorna pechatnitsa.
- Ivanova 1967: *Ivanova, A.* Troyanski damaskin. Balgarski pametnik ot XVII v. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Jagič 1878: *Jagič, V.* Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa. XVI. – *Starine*, X, s. 81–131.
- Kalužniacki 1901: *Kalužniacki, E.* Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375–1393). Wien.

- Karachorova, Micheva 2017: *Karachorova, Iv., V. Micheva*. Bogoslovska i antiere-
ticheska leksika v originalnite proizvedeniya na Patriarh Evtimiy. – In: *Dokladi
ot mezhdunarodna yubileyna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik „Prof.
L. Andreychin“*. Sofia, 15–16 may 2017, chast parva, s. 125–133. <ibl.bas.bg/
IBLConference2017volrme1pdf> 20.02.2020>.
- Kitanova 2017: *Kitanova, M.* Aksiologiya na bolestta v balgarskata kultura i ezik
/chumata – milostiviyat demon/. – *Balgarska rech*, № 2, s. 86–93.
- Micheva 2015: *Micheva, V.* Kartinata na sveta v ezika na novobalgarskite damas-
kini. Sofia, DioMira.
- Micheva 2017a: *Micheva, V.* Kontseptat *zdrave* v starobalgarskite klasicheski
proizvedeniya. – *Balgarski ezik*, № 1, s. 34–46.
- Micheva 2017b: *Micheva, V.* Leksemite s koren *-vesht-* v istoriyata na balgarskiya
ezik i kultura. – *Balgarski ezik*, Prilozhenie, s. 108–124.
- Micheva 2017v: *Micheva, V.* Kontseptat *bolest* v ezika na novobalgarskite damas-
kini. – In: *Poklon pred bukvenoto slovo*. Yubileen sbornik po sluchay 70-go-
dishninata na prof. d-r Penyo St. Penev. PU „Paisiy Hilendarski“. Fast Print
Books, s. 227–235.
- Micheva-Peycheva 2013: *Micheva-Peycheva, K.* Sblasakat na chistotata i nechis-
totata v balgarskata kultura i ezik. Sofia, „Valentin Trayanov“.
- Micheva-Peycheva 2017: *Micheva-Peycheva, K.* Etnokulturnata binarnost v sredno-
vekovnata balgarska literatura. Sofia, DioMira.
- Mircheva 2001: *Mircheva, E.* Nedamaskinovi slova v novobalgarskite damaskini ot
XVII vek. V. Tarnovo, Izdatelstvo „Faber“.
- Mladenova 1990: *Mladenova, D.* Etnolingvisticchno izsledvane na balgarskite naz-
vaniya za kalinka-malinka v balkanska i slavyanska perspektiva. – In: *Etno-
grafski problemi na narodnata duhovna kultura*. Sofia, izdatelstvo na BAN, s.
195–286.
- Mladenova, Velcheva 2013: *Mladenova, O., B. Velcheva*. Loveshki damaskin. No-
vobalgarski pametnik ot XVII vek. Sofia, Natsionalna biblioteka „Sv. sv. Kiril i
Metodiy“.
- Popkonstantinov 2002: *Popkonstantinov, K.* Oloven amulet s apokrifen tekst ot
Varnenskiya muzey. – In: *Tarnovska knizhovna shkola*. T. 7. Veliko Tarnovo,
UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, s. 283–286.
- RBE 1977–: Rechnik na balgarskiya ezik. T. 2 (1979), 9 (1998), 12 (2004), 13
(2008). Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Simeonov sbornik 1991: Simeonov sbornik po Svetoslavoviya prepis ot 1073 g.
Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Starobalgarski rechnik 1999, 2009: Starobalgarski rechnik. T. I (1999), II (2009).
Sofia, Izdatelstvo „Valentin Trayanov“.
- Staroslavianskii slovar’ 1999: Staroslavianskii slovar’. Moskva, Izdatel’stvo „Rus-
skii iazyk“.
- Stoykov 2002: *Stoykov, St.* Balgarska dialektologiya. Sofia, UI „Sv. Kliment Ohrid-
ski“.

- Totomanova, Atanasova 2018: *Totomanova, A., D. Atanasova*. Stanislavov chetiminiey. T. 1. Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“.
- Tsonev 1923: *Tsonev, B.* Opis na slavyanskite rakopisi v Sofiyskata narodna biblioteka. Sofia, Darzhavna pechatnitsa.
- Vitanova 2014: *Vitanova, M.* Zdraveto i bolestta v balgarskiya ezik. – *Balgarski ezik*, № 3, s. 82–89.
- Vitanova 2015: *Vitanova, M.* Nominatsionni osobenosti na dialeknata leksika, svarzana s narodnata meditsina. – *Balgarska rech*, № 1, s. 112–121.

✉ Доц. д-р Калина Мичева-Пейчева
Секция за етнолингвистика
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assoc. Prof. Kalina Micheva-Peycheva, PhD
Department of Ethnolinguistics
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria

Публикувано: 30 юни 2020